

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان درس:	فقه نظام سیاسی	جلسه ۱۵	تاریخ درس:	۱۳۹۹/ ۸/ ۱۱
عنوان فرعی ۱	عدل اقتصادی			
عنوان فرعی ۲	رابطه عدل با تفاوت های اجتماعی			
عنوان فرعی ۳	نمونه هایی از نفی امتیازات اجتماعی مبتنی بر تفاوت اجتماعی			
مقرر:	حجت الاسلام والمسلمین زحمتکش			

بحث ما در نوع سوم از مبارزه اسلام با بی عدالتی های اجتماعی بود که نفی امتیاز اجتماعی بر اساس تفاوت طبقاتی بود، و نمونه هایی از مبارزه اسلام را این امتیازبندی های اجتماعی مبتنی بر طبقات اجتماعی بیان کردیم.

نمونه ششم:

بعد از امام سجاد علیه السلام که مادرش شهربانو که برده آزاد شده بوده است، امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام هر دو بزرگوار مادرانشان از قریش و البته مادر امام باقر علیه السلام از بنی هاشم بوده اند که فاطمه بنت الحسن مجتبی علیه السلام است و مادر امام صادق علیه السلام ام فروه بنت قاسم بن محمد بن ابی بکر است؛ اما مادران شش امام بعد از امام صادق علیه السلام بردگان آزاد شده بودند. این نشان دهنده آن است که در بین ائمه اطهار علیهم السلام مخصوصاً در بین این امامان شش گانه اخیر اصراری بوده است هم بر ازدواج با زنان برده آزاد شده و هم بر اینکه دامان پرورش امام از اینها انتخاب شود با اینکه بسیاری از این ائمه علیهم السلام همسران دیگری هم داشته اند که برده نبودند اما برای بستر پرورش امام، برده آزاد شده را انتخاب می کردند و ما معتقدیم بر اینکه رفتار ائمه اطهار علیهم السلام همچون رفتار رسول اکرم صلی الله علیه و آله حتی د این رفتارهای شخصی و جزئی مبتنی بر دستورات الهی است و رفتارهای صُدفی و اتفاقی و از روی هوی و هوس نیست.

بر این مطلب دلیل وجود داد که به عنوان نمونه مطرح می کنیم:

مادر امام کاظم علیه السلام

شیخ مفید در ارشاد درباره مادر امام کاظم علیه السلام می گوید:

«وَكَانَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَشْرَةُ أَوْلَادٍ إِسْمَاعِيلُ وَعَبْدُ اللَّهِ وَأُمُّ قُرَّةُ أُمُّهُمْ فَاطِمَةُ بِنْتُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ. وَمُوسَى وَإِسْحَاقُ وَمُحَمَّدٌ لِأُمِّهِ...»^۱

شاهد ما این عبارت است که می فرماید: «وَمُوسَى وَإِسْحَاقُ وَمُحَمَّدٌ لِأُمِّ وَلَدٍ» که مراد از موسی، امام موسی کاظم علیه السلام است که مادرشان ام ولد بوده است. حال اینکه این ام ولد کیست؟ در اعلام الوری بعد از اینکه اولاد امام صادق علیه السلام را می شمارد می گوید:

«مُوسَى وَإِسْحَاقُ وَفَاطِمَةُ وَمُحَمَّدٌ لِأُمِّهِمْ حَمِيدَةُ الْبَرَبَرِيَّةِ»^۲

ظاهراً صحیح «حَمِيدَةُ» باشد و «الْبَرَبَرِيَّةُ» یعنی از شمال آفریقا بوده است. اینجا علاوه بر آن سه فرزندی که شیخ مفید نقل کرده، «فاطمه» هم اضافه شده. و همچنین مرحوم طبرسی در جای دیگر می فرماید:

«يُقَالُ لَهَا حَمِيدَةُ الْمُصَفَّاءِ»^۳

حمیده با اینکه برده آزاد شده امام صادق علیه السلام بوده است زن عالمه و با شخصیتی بوده و امام صادق علیه السلام نیز خیلی به او علاقه داشت و به او احترام می گذاشت.

مادر امام رضا علیه السلام

مرحوم مفید در خصوص مادر امام رضا علیه السلام می گوید:

«وَكَانَ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ سَبْعَةٌ وَثَلَاثُونَ وَلَدًا ذَكَرَ وَأُنْثَى مِنْهُمْ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَاعِ وَإِبْرَاهِيمُ وَالْعَبَّاسُ وَالْقَاسِمُ لِأُمِّهِاتِ أَوْلَادٍ»^۴

شاهد ما همین عبارت اخیر است که امام رضا علیه السلام فرزند ام ولد بوده است.

مرحوم طبرسی در اعلام الوری درباره مادر امام رضا علیه السلام می گوید:

«وَأُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا أُمُّ الْبَنِينَ وَاسْمُهَا نَجْمَةٌ وَيُقَالُ سَكَنُ التَّوْبَةِ وَيُقَالُ تُكْتَمُ»^۵

۱. الارشاد؛ ج ۲، ص ۲۰۹.

۲. اعلام الوری؛ ص ۲۹۲.

۳. همان؛ ص ۲۹۴.

۴. الارشاد؛ ج ۲، ص ۲۴۴.

۵. اعلام الوری؛ ص ۳۱۳.

اسم مادر امام رضا علیه السلام «نجمه» بوده و به روایتی اسم ایشان «سکن» بوده و مراد از نویه یعنی از منطقه سودان بوده است و همچنین به ایشان «تکتم» نیز گفته می شود.
و همچنین می فرماید:

«رَوَى الصَّوِّیُّ عَنْ عَوْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ مِثْمَرٍ قَالَ: اشْتَرَتْ حَمِيدَةُ الْمُصَفَّاءُ وَهِيَ أُمُّ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى ع وَكَانَتْ مِنْ أَشْرَافِ الْعَجَمِ جَارِيَةً مُوَلَّدَةً اسْمُهَا تُكْتَمُ فَكَانَتْ مِنْ أَفْضَلِ النِّسَاءِ فِي عَقْلِهَا وَدِينِهَا وَأَعْظَمِهَا مَوْلَايَ حَمِيدَةً إِنَّهَا مَا جَلَسَتْ بَيْنَ يَدَيْهَا مُذْمَلُكْتُهَا إِجْلَالًا لَهَا»^۱

علی بن میثم گوید: حمیده المصفاء مادر موسی بن جعفر که از اشراف عجم بود کنیزی خرید بنام تکتم، این بانو از عاقلترین زنان از نظر دینی و مذهبی بود، و به بانویش حمیده فوق العاده احترام میگذاشت تا آن جا که در مقابل او نمی نشست.

مادر امام جواد علیه السلام

شیخ مفید در ارشاد درباره مادر امام جواد علیه السلام می نویسد:

«أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سَبِيكَةٌ وَكَانَتْ نُؤْيَّةً»^۲

«نوب» یا «نوبه» منطقه ای در بلاد سودان است که ایشان هم مانند مادر امام رضا علیه السلام اهل آنجا بوده اند.
مرحوم طبرسی در اعلام الوری چنین می گوید:

«أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سَبِيكَةٌ وَيُقَالُ دُرَّةٌ ثُمَّ سَمَّاها الرِّضَاعَ خَيْرُ رَانَ وَكَانَتْ نُؤْيَّةً»^۳

مادر امام هادی علیه السلام

شیخ مفید درباره مادر امام هادی علیه السلام می نویسد:

«أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سُمانَةٌ»^۴

مرحوم طبرسی در اعلام الوری نیز می گوید:

۱. همان.

۲. الارشاد؛ ج ۲، ص ۲۷۳.

۳. اعلام الوری؛ ص ۳۴۵.

۴. الارشاد؛ ج ۲، ص ۲۹۷.

«أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سُمَانَةٌ»^۱

و در برخی منابع این گونه آمده:

«أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا سُمَانَةُ الْمَعْرِيَّة»^۲

بنابراین ایشان هم از شمال آفریقا بودند.

مادر امام حسن عسکری علیه السلام

شیخ مفید درباره ایشان می نویسد:

«وَأُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا حَدِيثٌ»^۳

در اعلام الوری چنین آمده است:

«أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا حَدِيثَةٌ»^۴

بنابراین امام حسن عسکری علیه السلام نیز فرزند برده آزاد شده بوده است.

مادر امام زمان علیه السلام

شیخ مفید در ارشاد درباره مادر امام زمان علیه السلام می نویسد:

«وَأُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا نَرْجِسٌ»^۵

بنابراین مادر امام زمان علیه السلام نیز امّ ولد است که البته ایشان اروپایی است و دختر ملکه روم بوده است.

شیخ طبرسی در اعلام الوری به سندش علی بن الحسین بن بابویه (پدر شیخ صدوق) به سندش از حضرت

حکیمه دختر امام جواد علیه السلام در ضمن حدیثی درباره ولادت امام زمان علیه السلام چنین نقل می کند:

۱. اعلام الوری؛ ص ۳۵۵.

۲. مناقب؛ ج ۴، ص ۴۰۱.

۳. الارشاد؛ ج ۲، ص ۳۱۳.

۴. اعلام الوری؛ ص ۳۶۷.

۵. الارشاد؛ ج ۲، ص ۳۳۹.

«قَالَتْ بَعَثَ إِلَيَّ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ يَا عَمَّةُ اجْعَلِي إِفْطَارَكَ لِلْيَتَامَةِ عِنْدَنَا فَإِنَّهَا لِحَالَةُ النَّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى سَيُظْهِرُنِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ الْحُجَّةَ وَهُوَ حُجَّةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ قَالَتْ فَقُلْتُ لَهُ وَمَنْ أُمُّهُ قَالَ نَرْجِسُ»^۱

حکیمه خاتون گوید: ابو محمد حسن بن علی علیه السلام دنبال من فرستاد و گفت: ای عمه افطارت را در نزد ما باش، زیرا امشب نیمه شعبان است و خداوند حجت خود را ظاهر میکند، گوید: گفتم: مادر او کیست؟ فرمود: نرجس.

اینکه بعد از امام صادق علیه السلام، همه ائمه اطهار مادرانشان امّ ولد بوده‌اند نشان دهنده این اصراری است که در سیره معصومین علیه السلام بر مبارزه با این سنت وجود داشته و به نظر می‌رسد کمتر سنتی از سنت‌های جاهلی بوده که به این شکل از سوی معصومین علیه السلام با آن مبارزه شده باشد که از حضرت رسول ﷺ که زینب را به تزویج زید درآورد و بعد طلاق او و بعد ازدواج خود حضرت با او و بعد داستان مقداد که حضرت دختر عموی خودش را به او داد و... تا اینکه به امام سجاد علیه السلام می‌رسد و بعد از امامین صادق و باقر علیه السلام که شاید نکته‌ای داشته که آن دو بزرگوار با توجه به نقسی که در جامعه اسلامی آن روز داشتند و باید مرجعیت علمی جامعه اسلامی را به عهده می‌گرفتند لذا شاید این نکته اش بوده که این دو امام از مادرانی که از اشراف قریش بودند انتخاب شدند اما تمام امامان بعد از امام صادق علیه السلام، مادرانشان امّ ولد بوده‌اند نشان دهنده این مبارزه عملی است که اسلام و سنت معصومین علیه السلام بر آن مستقر شده است.